

УДК 37.091.3:159.955:005.322

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-1-44>**Світлана ВОВК,***orcid.org/0000-0002-6171-4782**доктор політичних наук, професор,**професор кафедри політології і міжнародних відносин**Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»**(Полтава, Україна) vovk_sa_79@ukr.net*

ПЕДАГОГІЧНЕ ЛІДЕРСТВО І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: СИНЕРГІЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ¹

У статті розглядається концептуальна взаємозалежність між педагогічним лідерством та критичним мисленням у контексті трансформації сучасного освітнього середовища. У межах постіндустріального суспільства, що перебуває під впливом цифровізації, глобалізації знань і соціальних криз, особливо актуальним стає формування освітнього простору, орієнтованого на рефлексивну взаємодію, інтелектуальну безпеку та демократичні цінності. В статті обґрунтована необхідність синергії між лідерськими якостями педагога і його здатністю до критичного мислення як ключових чинників ефективності освітнього процесу.

У теоретичному аналізі підкреслюється, що педагогічне лідерство більше не може обмежуватися адміністративними функціями, воно має передбачати створення відкритого освітнього середовища, де розвиваються інтелектуальна автономія, пізнавальна активність і культура сумніву. Критичне мислення, у свою чергу, розглядається як не лише когнітивна компетентність здобувача освіти, а й як методологічна основа діяльності самого педагога, що забезпечує ухвалення обґрунтованих рішень, педагогічну гнучкість і стратегічне передбачення.

Особливу увагу приділено механізмам реалізації критичного мислення у лідерській педагогічній практиці: рефлексивному прийняттю рішень, використанню доказової педагогіки, створенню комунікативно відкритого навчального середовища. Обґрунтовано, що педагог, який мислить критично, здатний не лише сприяти формуванню відповідних компетентностей у здобувачів, але й перетворити конфліктну взаємодію на ресурс розвитку, уникнувши когнітивних викривлень та емоційної ескалації.

У статті запропонована концептуальна модель синергії, де педагогічне лідерство виступає модератором змін, а критичне мислення його інтелектуальним ядром. У цьому контексті освітнє середовище набуває рис діалогічності, рефлексивності, евристичності та адаптивності. Таке середовище, на думку дослідниці, забезпечує не лише академічну успішність, а й ментальну зрілість учасників освітнього процесу.

Зроблено висновок, що формування синергії педагогічного лідерства й критичного мислення має стати стратегічним вектором розвитку освітньої політики та підготовки педагогічних кадрів, оскільки саме критично мислячий лідер здатний забезпечити динамічну модернізацію освіти відповідно до викликів сучасності.

Ключові слова: педагогічне лідерство, критичне мислення, синергія, освітнє середовище.

Svitlana VOVK,*orcid.org/0000-0002-6171-4782**Doctor of Political Sciences, Professor,**Professor at the Department of Political Science and International Relations**Luhansk Taras Shevchenko National University**(Poltava, Ukraine) vovk_sa_79@ukr.net*

PEDAGOGICAL LEADERSHIP AND CRITICAL THINKING: SYNERGY IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The article explores the conceptual interrelation between pedagogical leadership and critical thinking in the context of the transformation of the modern educational environment. In a post-industrial society influenced by digitalization, globalization of knowledge, and social crises, the formation of an educational space focused on reflective interaction, intellectual safety, and democratic values becomes especially relevant. The article justifies the need for synergy between the teacher's leadership qualities and their ability for critical thinking as key factors in ensuring the effectiveness of the educational process.

The theoretical analysis emphasizes that pedagogical leadership can no longer be limited to administrative functions; it must include the creation of an open educational environment that fosters intellectual autonomy, cognitive activity,

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021

and a culture of questioning. Critical thinking, in turn, is considered not only as a cognitive competence of students but also as a methodological foundation of the teacher's professional activity. It enables well-grounded decision-making, pedagogical flexibility, and strategic foresight.

Special attention is given to the mechanisms of implementing critical thinking in leadership-oriented pedagogical practice: reflective decision-making, evidence-based teaching, and the creation of a communicatively open learning space. It is argued that a critically thinking teacher is capable not only of developing the relevant competencies in learners but also of transforming conflict situations into opportunities for growth, avoiding cognitive distortions and emotional escalation.

The article proposes a conceptual model of synergy where pedagogical leadership acts as a moderator of change and critical thinking as its intellectual core. In this context, the educational environment acquires features of dialogical interaction, reflectiveness, heuristic orientation, and adaptability. According to the author, such an environment ensures not only academic success but also the mental maturity of all participants in the educational process.

The conclusion highlights that building a synergy between pedagogical leadership and critical thinking should become a strategic direction for the development of educational policy and teacher training. A critically thinking leader is able to provide dynamic modernization of education in response to the challenges of the present.

Key words: pedagogical leadership, critical thinking, synergy, educational environment.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому дискурсі дедалі більшої актуальності набуває синергія між педагогічним лідерством і критичним мисленням як ключовими чинниками трансформації освітнього середовища відповідно до викликів постіндустріального суспільства, глобалізації знань і цифровізації освітнього процесу. Виклики сучасної освіти вимагають від викладачів не лише передачі знань, а й здатності ініціювати глибокі когнітивні процеси, формувати освітнє партнерство, підтримувати інтелектуальну автономію здобувачів освіти.

В умовах трансформації освітнього простору, як у зв'язку з технологічними інноваціями, так і внаслідок соціальних криз та війни, потреба в педагогічному лідерстві, інтегрованому з критичним мисленням, є не просто актуальною, а екзистенційно значущою. Освіта не може залишатися простором сліпого відтворення, і лише критично мислячий педагогічний лідер здатен забезпечити її місію як простору вільної думки, інтелектуальної безпеки та демократичного розвитку.

Аналіз досліджень. На сьогодні проблема педагогічного лідерства представлена в науковому дискурсі дослідженнями, які доводять, що: 1) «...педагогічне лідерство має значний вплив на навчальну ситуацію, академічні досягнення здобувачів, мотивацію до навчання, соціальний розвиток та позитивне співробітництво. Лідерські компетентності педагога сприяють створенню стимулюючого освітнього середовища, де здобувачі активно навчаються, розвивають свої здібності та набувають необхідних навичок» (Ковальська, 2023: 159); 2) «ключем до успіху лідера є саморозвиток, уміння надихати педагогічних працівників, учнів навколо та переконувати їх у їхніх надзвичайних здібностях та цінностях. Відтак, виникає необхідність у володінні педагогами технологією лідерства» (Савченко, 2023); 3) «...педагогічне

лідерство викладачів ЗВО в умовах університетської автономії впливає на якість освіти, впровадження нових підходів та мотивацію студентів до активного навчання й професійного розвитку. Залучення студентів до управління освітнім процесом та нові інноваційні методи оцінювання сприяють формуванню більш гнучкої, персоналізованої та демократичної системи освіти, що позитивно впливає на розвиток лідерських якостей у студентів і підвищує їхню зацікавленість навчанням...» (Дженджеро & Сіренко, 2025).

З огляду на характеристику освітнього середовища в науковій риторичі останнє набуває рис: 1) «...сукупності біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників, які, взаємодіючи, детермінують життєпростір здобувачів профільної освіти, несуть відповідне інформаційне навантаження, яке фіксується як знання» (Васьківська, 2020); 2) «...сукупності умов, що забезпечують освіту людини. Разом із тим саме під впливом діяльності людини середовище змінюється також, як змінюється і сама людина. Освітнє середовище не є матеріальною умовою діяльності, як звичайне середовище. Освітнє середовище виникає там, де відбувається комунікативна взаємодія двох суб'єктів, де кожен з учасників виявляється здатним змінити власну позицію» (Лобода, 2021).

Аналіз досліджень, присвячених ролі критичного мислення, дозволяє констатувати, що основна увага науковців зосереджена на тому, що: 1) «критичне мислення можна визначити як окремий тип мислення, який характеризується активністю, цілеспрямованістю, самостійністю, дисциплінованістю та рефлексивністю та передбачає розвиток у процесі навчання здатності людини: визначати проблеми, аналізувати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел, висувати альтернативи й оцінювати їх, обирати спосіб розв'язання проблеми чи власну позицію щодо неї

й обґрунтовувати свої погляди, робити свідомий вибір і діяти» (Пометун, 2018); 2) «...критичне мислення лежить в основі формування усіх ключових компетентностей успішної життєреалізації особистості. Це мисленнєвий процес вищого порядку, який формує здоров'язберігаючу, життєтворчу позицію, знання та духовну наповненість особистості. Від професійності педагога, його вміння слідувати та дотримуватись психолого-педагогічних принципів розвитку критичного мислення залежить, чи будуть врешті сформовані ключові компетентності в молодих спеціалістів нашого суспільства» (Києнко-Романюк, 2018); 3) «...критичне мислення виступає інструментом подолання когнітивних викривлень особистості, є своєрідним регулятором двосистемного мислення людини, що змушує... працювати більш активно, синтезувати нові ідеї та моделювати нетривіальну картину бачення світу» (Бадер & Починкова, 2023).

Враховуючи, що педагогічне лідерство як здатність викладача або керівника освітньої установи надихати, спрямовувати та організовувати освітню діяльність у напрямі інновацій, розвитку критичного мислення і формування демократичної культури навчання, а критичне мислення як здатність до раціонального аналізу, рефлексії, аргументації та прийняття зважених рішень, постає не лише як когнітивна навичка чи загальнопедагогічна компетентність, а як основа ефективного педагогічного впливу й освітньої взаємодії, то актуальності набуває питання яким чином критичне мислення інтегрується в структуру педагогічного лідерства та які саме механізми цієї взаємодії забезпечують продуктивність і сталість розвитку освітнього середовища.

Метою статті є теоретичне обґрунтування й аналіз взаємозв'язку між педагогічним лідерством і критичним мисленням як взаємопов'язаних факторів розвитку сучасного освітнього середовища, а також виявлення когнітивного потенціалу критичного мислення у процесі формування лідерських компетентностей викладачів.

Виклад основного матеріалу. Попередній аналіз наукового дискурсу щодо концептуальних підходів до політичного лідерства, критичного мислення та освітнього середовища дозволив констатувати, що педагогічне лідерство виходить за межі адміністративного управління й орієнтоване на створення відкритого, довірливого, рефлексивного освітнього простору, що сприяє розвитку мислення, самостійності та інтелектуальної ініціативи, а критичне мислення стає не лише предметом формування у студентів і учнів, але й

базовим інструментом самого лідера-педагога для ухвалення обґрунтованих рішень, педагогічного діагностування, адаптації до змін, вирішення конфліктів і вдосконалення освітнього процесу.

Сьогодні освітнє середовище дедалі частіше постає як когнітивно-комунікативний простір, у якому реалізується міжособистісна взаємодія, передача культурного капіталу й розвиток самосвідомості. У такому середовищі лідерські якості педагога не є лише керівною функцією, а виступають каталізатором розвитку інтелектуальної автономії здобувачів освіти. Сформоване критично мислячим лідером середовище повинно характеризуватися відкритістю, умовами для самовираження, готовністю до сумніву й перегляду позицій, все це разом підсилює інтерес до навчання і професійного саморозвитку.

Критичне мислення у педагогічному лідерстві виконує роль не лише інтелектуального інструменту, а й інтегративного механізму, який об'єднує аналітичну діяльність, педагогічну етику, управлінські компетентності й комунікативну чутливість. Мова йде про здатність педагога не просто оцінювати факти, а встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, ставити проблемні запитання, виявляти приховані припущення, здійснювати інтерпретацію в багатопозиційному контексті, оцінювати можливі альтернативи та приймати рішення на основі аргументованої позиції. У цьому сенсі критичне мислення набуває функції управління не лише змістом освітнього процесу, а й логікою дій самого педагога.

Наприклад, у процесі аналізу освітньої політики або реформ, які впроваджуються на рівні закладу освіти чи держави, педагог оцінює не лише офіційні формулювання, а й інтерпретує документи в багатопозиційному контексті, враховуючи інтереси здобувачів освіти, суспільні очікування, обмеження ресурсів і моральні наслідки прийнятих рішень. Відповідно, запровадження нових практик відбувається на основі аргументованої позиції, а не безумовно.

Тобто, синергія педагогічного лідерства і критичного мислення буди мати місце, за умов: 1) використання фасилітаційної моделі викладання, коли викладач не просто передає знання, а спрямовує пізнавальну діяльність здобувача освіти; 2) запровадження якомога більше практик проблемно-орієнтоване навчання, де здобувачі освіти мають справу з реальними, неоднозначними ситуаціями, що потребують критичного аналізу; 3) ініціації рефлексивних практик (портфоліо, щоденники самооцінювання); 4) організації постійної взаємодії між учасниками освітнього

середовища з метою спільного навчання, обміну досвідом, розвитку компетентностей і вирішення спільних завдань, щоб знання формувалися і закріплювалися не ізольовано, а в процесі колективного осмислення досвіду та спільної діяльності.

Когнітивна складова критичного мислення (процеси аналізу, оцінки, інтерпретації та синтезу інформації, прийняття обґрунтованих рішень) дає можливість педагогічному лідеру адаптувати освітні підходи до умов, які швидко змінюються, в першу чергу, до інституційної автономії, гетерогенності студентського середовища, мультикультурного контексту, диджиталізації. Динамічний розвиток освіти та інформаційна надлишковість, з одного боку, створюють нові можливості для саморозвитку, з іншого – загрожують появою шаблонів мислення, поверхневим засвоєнням інформації, когнітивними викривленнями. Саме критично мислячий лідер здатен протидіяти цим викликам, розробляючи адаптивні, гнучкі, контекстуалізовані стратегії освітньої взаємодії.

Варто також наголосити на тому, що когнітивний потенціал критичного мислення виявляється через низку механізмів, які трансформують його з індивідуальної навички на рівень організаційної й педагогічної культури. По-перше, це рефлексивна практика прийняття рішень, коли педагог не обмежується інтуїтивною оцінкою ситуації, а аналізує її багаторівнево, прогнозує наслідки педагогічних втручань, оцінює їх у довгостроковій перспективі. По-друге, це модель доказового викладання, яка передбачає використання науково підтверджених методик, емпіричних даних, даних освітнього моніторингу та рефлексії освітніх результатів. Такий підхід не лише підвищує ефективність навчального процесу, але й сприяє підвищенню довіри до педагога як до професіонала.

Крім вище зазначеного, уваги заслуговує мотиваційний компонент лідерства, який пов'язаний із формуванням у здобувачів внутрішньої потреби до критичного осмислення дійсності. Педагог, який не просто вимагає мислити критично, а сам демонструє таке мислення через відкритість до критики, здатність визнавати помилки, гнучкість у мисленні та опору на раціональні доводи, формує у студентів культуру сумніву, доказовості, аргументованості. У такому середовищі формуються не просто компетентні, а ментально зрілі особистості, здатні до відповідального вибору, дії та самореалізації.

Особливу роль критичне мислення відіграє і в аспекті конфліктної взаємодії та педагогічної етики. Лідер-педагог, керуючись принципами критичної раціональності, здатен моделювати освіт-

ній простір таким чином, щоб навіть суперечності та розбіжності в думках слугували розвиткові, а не деструкції. Критичне мислення покликане уникати підвищених емоційних реакцій і стереотипів, які здатні призвести до ескалації педагогічного конфлікту. Більш того, прийняття усвідомленого, логічного, заснованого на фактах рішення є підґрунтям для ефективного вирішення конфліктів, оскільки ситуація оцінена з різних точок зору, враховані інтереси та потреби всіх сторін конфлікту, виявлені приховані мотиви і фактори, які маскувалися за зовнішніми проявами імпульсивних дій.

Власне, саме в умовах неоднозначності, непередбачуваності та багатоваріантності освітніх ситуацій критичне мислення забезпечує педагогічному лідеру внутрішню стійкість, здатність до самоаналізу, прийняття рішень з урахуванням як етичних, так і функціональних чинників. Критично мислячий лідер, адаптуючись до нових умов, сприймає невизначеність не як загрозу, а як поштовх до пошуку нових рішень шляхом ретельного аналізу ситуації, конструювання балансу ризиків і можливостей, моделювання майбутніх сценаріїв розвитку ситуації в майбутньому.

Водночас важливо підкреслити, що критичне мислення – це не автоматична генерація рішень і альтернативних варіантів, а результат цілеспрямованого інтелектуального зусилля, яке потребує підтримки оточуючого середовища. Тому педагогічне лідерство повинне бути спрямоване не лише на розвиток власного мислення, а й на створення умов для формування критичного мислення серед колег, здобувачів освіти, освітньої спільноти загалом шляхом впровадження дискусійних форматів навчання, дебатів, проблемно-орієнтованих завдань, формування культури сумніву, верифікації фактів, толерантності до альтернативної думки.

Враховуючи, що когнітивний потенціал критичного мислення у формуванні педагогічного лідера проявляється не лише в аналітичній здатності до оцінювання ситуацій, але й у стратегічному передбаченні, педагогічній гнучкості, моральній відповідальності, а сучасне педагогічне лідерство неможливе без ментальної готовності до складного мислення, прийняття рішень в умовах невизначеності, спостерігається високий рівень адаптивності та варіативності освітнього процесу. Освітнє середовище не застигає, а постійно змінюється і оновлюється відповідно до нових викликів, а педагогічний лідер виступає модератором змін. Крім того, педагогічне лідерство, створюючи організаційні, методичні і психологічні умови до діалогової взаємодії, перетворює освітнє середовище на відкритий евристичний

простір, який орієнтує здобувача освіти на дослідження, пошук нових сенсів чи експеримент.

З огляду на все вищезазначене, характеристику освітнього середовища, що виникає завдяки синергії педагогічного лідерства і критичного мислення можна узагальнити у вигляді таблиці:

Висновки. Педагогічне лідерство і критичне мислення мають продуктивну синергію, яка забезпечує інтелектуальну динаміку, якість освітнього процесу, мотивацію до пізнання та внутрішню цілісність учасників освітнього процесу. Формування цієї взаємодії має бути

Характеристика	Сутність
Діалогічна взаємодія	Орієнтація на вільний обмін думками, відкритість до альтернатив
Рефлексивність	Постійне осмислення власної пізнавальної та ціннісної позиції
Інтелектуальна безпека	Атмосфера довіри, визнання помилок як частин освітнього процесу
Адаптивність	Гнучкість у змісті, формах стратегіях освітнього процесу
Партнерство	Взаємна відповідальність за результат
Евристичність	Пошуковий, дослідницький, відкритий до нового характеру навчання

стратегічною метою як для системи підготовки педагогічних кадрів, так і для розвитку освітніх інституцій, орієнтованих на людину, цінності та перспективу, оскільки, по-перше, критично мислячий авторитетний педагогічний лідер здатен виводити освітню спільноту за межі репродуктивного навчання, формуючи культуру ді-

логу, пошуку, сумніву й аргументованої позиції; по-друге, критичне мислення з боку здобувачів освіти найефективніше формується у середовищі, де викладач демонструє лідерство через підтримку, інтелектуальну чесність, допитливість, відкритість до альтернативних точок зору та здатність ставити якісні запитання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер С., Починкова М. Критичне мислення як засіб подолання когнітивних виправлень особистості. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 63. Том 2. 2023. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.2>.
2. Васківська Г. Освітнє середовище як чинник формування життєвого простору старшокласників. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719930/1/VHO%202020%2004%2007.pdf>.
3. Дженджеро О., Сіренко К. Педагогічне лідерство як рушійна сила освітніх змін у сучасному ЗВО. *Збірник наукових праць «SCIENTIA»*, (14 лютого 2025 р.; Марсель, Франція), С. 187–191. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2412>.
4. Києнко-Романюк Л.А. Критичне мислення як складова здоров'язбереження компетентності фахівця: психолого-педагогічний аспект. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 8, 2018. С. 218–221. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/642>.
5. Ковальська В.С. Педагогічне лідерство як умова формування стимулюючого середовища сучасного закладу освіти. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 62. Том 1. 2023. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.32>.
6. Лобода О. Феномен «Освітнє середовище» з позицій сучасних підходів його осмислення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021 р., № 77, Т. 2. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.3>.
7. Пометун О.І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/download/493/423/452>.
8. Савченко Л. Розвиток ціннісних аспектів педагогічного лідерства у закладах загальної середньої освіти засобами проектної діяльності. *Український педагогічний журнал*. 2023. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/670/696>.

REFERENCES

1. Bader, S., & Pochynkova, M. (2023). Krytychne myslennia yak zasib podolannia kohnityvnykh vypravlen osobystosti [Critical thinking as a means of overcoming cognitive biases of personality]. *Innovatsiina pedahohika*, 63(2). <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.2> [in Ukrainian].
2. Vaskivska, H. (2020). Osvitnie seredovyshe yak chynnyk formuvannia zhyttievoho prostoru starshoklasnykiv [Educational environment as a factor in the formation of high school students' living space]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719930/1/VHO%202020%2004%2007.pdf> [in Ukrainian].
3. Dzhendzhero, O., & Sirenko, K. (2025). Pedahohichne liderstvo yak rushiina syla osvitnikh zmin u suchasnomu ZVO [Pedagogical leadership as a driving force of educational change in modern universities]. *Zbirnyk naukovykh prats "SCIENTIA"*, 187–191. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2412> [in Ukrainian].
4. Kyienko-Romaniuk, L. A. (2018). Krytychne myslennia yak skladova zdorov'iazberezhnoi kompetentnosti fakhivtsia: psykholohopedahohichniy aspekt [Critical thinking as a component of health-preserving competence of a specialist: Psychological and pedagogical aspect]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiedialnosti*, 8, 218–221. <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/642> [in Ukrainian].

5. Kovalska, V. S. (2023). Pedagogichne liderstvo yak umova formuvannia stymuluyuchoho seredovyscha suchasnoho zakladu osvity [Pedagogical leadership as a condition for creating a stimulating environment of a modern educational institution]. *Innovatsiina pedahohika*, 62(1). <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.32> [in Ukrainian].
6. Loboda, O. (2021). Fenomen "Osvitnie seredovyshe" z pozytsii suchasnykh pidkhodiv yoho osmyslennia [The phenomenon of the "educational environment" from the perspective of modern approaches to its comprehension]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 77(2). <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.3> [in Ukrainian].
7. Pometun, O. I. (2018). Krytychne myslennia yak pedahohichniy fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/download/493/423/452> [in Ukrainian].
8. Savchenko, L. (2023). Rozvytok tsinnisnykh aspektiv pedahohichnoho liderstva u zakladakh zahalnoi serednoi osvity zasobamy proiektnoi diialnosti [Development of value aspects of pedagogical leadership in secondary schools through project activities]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/670/696> [in Ukrainian].